

TUDNIVALÓK A PORTFÓLIÓ ELKÉSZÍTÉSÉRŐL

A portfólió olyan dokumentumgyűjtemény, amellyel a tanárképzés lezárásakor a tanárjelölt bizonyítja, hogy rendelkezik az adott rendeletben meghatározott tanári kompetenciákkal. (Jelenleg érvényben: 2. melléklet a 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelethez) Ennek az igazolására egyfelől az egyetemi képzés alatt elvégzett elméleti tanulmányainak anyagaiból, másfelől a tanítási gyakorlaton készített, különböző típusú dokumentumokból kell összeállítania, megszerkeszteni a portfóliót. Ezek a dolgozatok, hospitálási anyagok, óravázlatok, saját készítésű feladatok, stb. jelentik a bázisát az igazolás folyamatának, azonban ezeknek az anyagoknak a legnagyobb értékük nem önmagukban van, hanem azt a portfólióba helyezésükkel nyerik el. Igazi funkciójukat a hozzájuk fűzött önreflexiók által kapják meg, hiszen egy diszciplináris dolgozat elkészítése önmagában még nem tesz alkalmassá senkit a tanári feladatok ellátására. A hallgató az önreflexiókban tudja megmutatnia, hogy hogyan használta fel ezeket a munkákat saját kompetenciáinak kialakításához. A portfólió legfontosabb kritériuma, hogy sikerül-e a hallgatónak a csatolt dokumentumok alapján az önreflexiók elemekben megmutatnia, hogy a tanári kompetenciák birtokában van.

A dokumentumokról

A Tanárképző Központ letölthető dokumentumai között szereplő tájékoztató (ld. Követelmények) részletesen felsorolja, hogy milyen pedagógiai-pszichológiai és szakos dokumentumokat kell és lehet elhelyezni a portfólióban. Ebben számszerűen szerepel, hogy a különböző bemenettel érkező hallgatók portfóliójának mit kell annak tartalmaznia, ezzel kapcsolatban mégis időről-időre fölmerülnek kérdések, problémák.

Általánosan elmondható, hogy a csatolt dokumentumoknak ahhoz a képzéshez kell tartozniuk, amelyet a jelölt a portfólióval lezár. Ez a tanári mesterképzésben tanuló nappalis hallgatókra és a már diplomával rendelkező, újabb végzettséget szerző levelezős hallgatókra – előképzettségüktől függetlenül – egyaránt vonatkozik. Nagyon fontos, hogy egy korábbi képzés dokumentumai ne kerüljenek bele a portfólióba, tehát például BA-s dolgozatok vagy más intézmény szervezésében végzett gyakorlatok anyagai nem használhatók föl a jelenben meglévő kompetenciák igazolására.

A portfólióba kerülő dokumentumoknak két nagy csoportja van: az egyetemi tanulmányokhoz kapcsolódó és a tanítási gyakorlat alatt készített dokumentumok. Elengedhetetlen, hogy minden csatolt dokumentum megfelelő feliratozással kerüljön be az anyagok közé, tehát egyértelműen beazonosítható legyen, hogy az milyen című és kódú kurzus keretében készült, és milyen érdemjegyet vagy értékelést kapott a hallgató az adott munkára.

Gyakran fölmerül a kérdés, hogy mi legyen a dokumentum kiválasztásának legfontosabb kritériuma. Erre a csatolandó óravázlatokkal kapcsolatban a módszertanosok a

követelményekben kitérnek, ugyanakkor – különösen az első tanári diplomájukat megszerző hallgatók esetében, akiknek bőven van választási lehetőségük – érdemes néhány, a portfólió céljára vonatkozó fontos szempontot kiemelni:

- nagyon jól elkészített, szakmailag kiemelkedő színvonalú munka („Rengeteget dolgoztam vele, mindenképpen szeretném megmutatni, hogy mire vagyok képes.”)
- a későbbi tanári pályán, a tanítás során jól felhasználható témát, módszert feldolgozó anyag („Ezt érdemes volt megcsinálni, mert a tanári munkám során hasznát fogom venni.”)
- kevésbé sikerült, de a jelölt kompetenciáit komolyan fejlesztő dokumentum („Nagyon sok hibát kellett kijavítanom benne, többször visszakaptam átdolgozásra, de szakmailag rengeteget fejlődtem ennek során.”) Itt meg kell jegyezni, hogy a jelölt szemléletét is komolyan formálja az előbbi felismerés, és a tanárrá válás folyamatában nagyon fontos lehet az a tapasztalat, hogy a hiba, a tévedés nem feltétlenül csak „rossz”, hanem a tanulási folyamat szükségszerű velejárója, és ez esetenként egy új vagy magasabb szintű ismeret kiindulópontja lehet. Ezt gondolhatja át egy kevésbé sikerült munka kapcsán a hallgató, és építheti be a saját, későbbi értékelési gyakorlatába is.

A legkomolyabb érv, indok a kiválasztás során az, hogy a tanári kompetenciák kialakításában milyen értéke van egy-egy dokumentumnak. Az a dolgozat, ami esetleg nem kapott különösebben jó minősítést a szaktanártól, a kompetenciák fejlesztése szempontjából nagyon fontos, hasznos lehet. Ezzel kapcsolatban ki kell térni a tanári értékelésre is. Az elkészült dokumentumhoz mindig kapcsolódik érdemjegy, de szöveges értékelést nem mindig kap a hallgató. Az előbbit a dokumentummal kapcsolatban mindig fel kell tüntetni, az utóbbit, a szöveges tanári értékelést, lehetőség szerint be kell szerezni az oktatótól. A tanári értékelés jó kiindulópontja lehet az önreflexiónak, és itt sem csak a hibátlan munkák pozitív értékelései lehetnek hasznosak, hanem a kritikai szempontok feldolgozása és reflektálása is.

A tanári kompetenciákról

A tanári felkészítés követelményei:

1. a tanuló személyiségének fejlesztése, az egyéni bánásmód érvényesítése,
2. a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítése, fejlesztése,
3. a szakmódszertani és a szaktárgyi tudás,
4. a pedagógiai folyamat tervezése,
5. a tanulás támogatása, szervezése és irányítása,
6. a pedagógiai folyamatok és a tanulók értékelése,
7. a kommunikáció, a szakmai együttműködés és a pályaidentitás,

8. az autonómia és a felelősségvállalás.

A bevezetőben elmondottak alapján egyértelmű, hogy minden csatolt anyagnak a tanári kompetenciákkal összefüggésben van csak igazán értéke. Fölvetődik a kérdés, hogy milyen pontokon és hogyan jelenjenek meg a tanári kompetenciák a portfólióban.

Általánosan elmondható, hogy az önreflexió – melyről a Tanárjelölti Kézikönyv (Dringó-Horváth Ida-Fischer Andrea (szerk.) (2015): Tanárjelölti Kézikönyv. KRE BTK és Patrocinium, Budapest.) több pontján esik szó – nem pusztán egy olyan kötelező elem, amelyet a dokumentumok után a hallgatónak mechanikusan szerepeltetnie kell, hanem sokkal inkább nélkülözhetetlen eszköz annak az attitűdnek a kialakításához, amely elengedhetetlenül fontos a tanárrá válás folyamatában, amely szükséges a tanári kompetenciák megszerzéséhez és folyamatos fejlesztéséhez. A portfólió legfontosabb kritériuma, hogy megfelelő hangsúllyal jelenjenek meg abban a tanári kompetenciák. A dokumentumokhoz kapcsolódó önreflexiók ennek legfontosabb eszközei.

Érdeemes már az első lépéstől kezdve szem előtt tartani, hogy melyik dokumentum milyen tanári kompetencia meglétét igazolhatja. Amikor a hallgató a portfólió anyagainak összegyűjtéséhez kezd, javasolt a tudatos számbavétele, akár táblázatos formában megjeleníthető összerendezése a tanári kompetenciáknak és a csatolandó dokumentumnak. A legtöbb elkészült munka több kompetenciát is lefed, ezeket mind számba kell venni, és az önreflexiókban kitérni azokra. Néhány példa a dokumentumok és a kompetenciák táblázatos összekapcsolására (de bármilyen más, egyértelmű hozzárendelést megmutató megoldás is megfelel):

a) Az egyes dokumentumokhoz a tanári kompetenciaterületek számának hozzárendelése

Dokumentum	Tanári kompetenciák
Esettanulmány egy Chron beteg diáklány kapcsán (<i>Sajátos nevelési igényű gyerekek a középiskolában</i>)	1., 2., 7., 8.
Az érdi Marianum Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola bemutatása (<i>Változó iskola - Egyházi iskolák</i>)	1., 2., 3., 7.
Engelberg-Lemmitzer: Lexikographie und Wörterbuchbenutzung (<i>Alkalmazott nyelvészet II.</i>)	3., 5., 7., 8.
Wolfgang Borchert: Nachts schlafen die Ratten doch (<i>Irodalmi szövegek interpretációja</i>)	3., 7.
Seminarmappe (<i>Methodik-Didaktik I</i>): Lehrwerkanalyse, Spiele im Unterricht, Projektarbeit	3., 4., 5., 6., 7.

b) A kompetenciatételek mellett az összes, azt fejlesztő dokumentum felsorolása

1. A szaktudás felhasználása a tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztésére.	<ul style="list-style-type: none"> • feladatlap: Jage nach Geheimnisse der Tiere (56. oldal) • Franz Kafka: Az ítélet című művének elemzése <i>Franz Kafka: Das Urteil (eine Geschichte für Felice B.)– Interpretationsversuch aus sozialgeschichtlichem Aspekt.</i> (12. oldal)
2. A pedagógiai folyamat tervezése	<ul style="list-style-type: none"> • német<ul style="list-style-type: none"> ○ hospitálási jegyzetek és a reflexiók (143. oldal-172. oldal) ○ a tanítási gyakorlat óravázlatai és az önreflexiók (172. oldal-239. oldal) • angol<ul style="list-style-type: none"> ○ hospitálási jegyzetek és a reflexiók (239. oldal-257. oldal) ○ a tanítási gyakorlat óravázlatai és az önreflexiók (257. oldal-325. oldal) • szemináriumi dolgozat- Az ifjúsági nyelvhasználat a németben <i>Die Jugendsprache im Deutschen</i> (19. oldal)
3. A tanulás támogatása	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluating ELT materials for learners (98. oldal) • Translation: <i>Australia bans irradiation of food</i> (95. oldal)

Az önreflexióról

Több helyen esett már szó az önreflexióról, ami a tanári kompetenciák mellett a portfólió másik fontos pillére. A portfólió minden dokumentumához olyan elemző jellegű önreflexiót kell készíteni, melyben a hallgató az adott dolgot, szemináriumi vagy egyéb munkát összekapcsolja a tanári kompetenciákkal. Hogyan történjék mindez?

Az önreflexióban a hallgatónak azt a folyamatot és azokat a változásokat kell dokumentálnia és elemeznie, mely benne lejátszott az illető tantárgy tanulásakor és az ahhoz kapcsolódó anyag elkészítésekor. Az egyik leggyakrabban előforduló hiba, hogy az önreflexióban inkább „elmeséli” a portfólió összeállítója, hogy annak a kurzusnak a keretében mi zajlott, mi volt a feladat, esetleg arról is ír, hogy mindez mennyire tetszett neki, de ez távol van attól az önelemző, a saját kompetenciák változását bemutató attitűdtől, amelynek az önreflexióban meg kell jelennie. Az önreflexióban nem leírását kell adni a történeteknek, hanem a hallgatóban lejátszó változásoknak az elemzését, mindezt konkrét hivatkozásokkal szemléltetve. Bizonyos dokumentumok esetében egészen nyilvánvaló, hogy honnan hova jut el a szerző, milyen új ismereteket szerez, milyen kompetenciái fejlődtek, és ezért könnyű a reflektálás. Például egy pszichológiai esettanulmány elkészítése, egy szociometriai vizsgálat elvégzése, vagy egy alternatív iskola megismerése könnyen bemutatható szakmai fejlődést eredményez az elkészítőjében. Az önreflexióban ezt nemcsak értelmezni és elemezni kell, hanem össze is kell kapcsolni a tanári kompetenciákkal. A fent említett példákban könnyen belátható, hogy ezeknek a dolgozatoknak az elkészítése során hogyan és miért fejlődött a jelöltnek a tanuló személyiségének fejlesztésére, az egyéni bánásmód érvényesítésére és a tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítésére irányuló kompetenciája. Ezt kell tehát neki az önreflexióban konkrétumok alapján, saját személyes vonatkozásában igazolnia.

Nem helyes se az, ha az önreflexió elbeszélő és nem elemző jellegű, de az sem, ha túl általános dolgok szerepelnek benne, vagy kevés konkrétumot tartalmazva. Segítség lehet, ha ennek készítése során – kicsit didaktikusan – csoportosítjuk a megemlíthető személyes elemeket egy „előtte-utána” felosztás, csoportosítás szerint. Megkönnyíti ennek szakszerű nyelvi megfogalmazását, ha a szövegben – az előbb alkalmazott módon kiemelve – megnevezzük a felmutatott és elemzett kompetenciát. Nem jó megoldás, ha a kompetenciák csak mechanikusan idézve, formálisan kerülnek bele az önreflexióba, hiszen így nem nyerik el igazi funkciójukat.

Nyilvánvalóan könnyebb azoknak a dokumentumoknak a reflektálása, melyek egyértelműen köthetőek a tanári feladatokhoz. Gondolok itt nemcsak a pedagógiai, pszichológiai munkákra, de egy tankönyvcsalád elemző ismertetésére vagy a tanítási gyakorlat helyszínének bemutatására. Nehezebb a helyzet a diszciplináris dolgozatokkal, amelyekre való reflektálás a hallgató számára komolyabb kihívást jelenthet: át kell gondolnia, hogy az adott dolgozat elkészítése – a kézenfekvő szakterületi ismeretek megszerzésén túl – milyen módon segítette a tanári feladatokra való felkészülését. Segítség lehet, ha a portfólió készítője már az egyetemi tanulmányainak kezdetétől fogva ebben a szemléletben és ilyen céllal készül az egyes tárgyak teljesítésére, és akkor ezzel a kérdéssel – hogy tudniillik milyen módon járul hozzá egy-egy diszciplináris szemináriumi munka a tanári kompetenciáinak alakulásához – először nem a portfólió készítésekor szembesül, hanem ez már megtörténik a képzés korábbi fázisában is. Így az önreflexió későbbi elkészítése csak utólagos rögzítése lesz egy már jól végiggondolt, elemzett folyamatnak. Érdemes tehát előre föltenni azt a kérdést, hogy például egy irodalmi mű elemzése, egy történeti korról vagy egy nyelvtani jelenségről szóló dolgozat miért hasznos a leendő tanár számára, és már akkor tudatosan végiggondolni, hogy konkrétan milyen gyarapodás, „nyereség” köszönhető a feladat elvégzésének. Ennek során nem elhanyagolható „haszon” az sem, hogyha a hallgató egyfajta introspekcióval, önmegfigyeléssel kíséri saját tanulmányainak végzését, mert így saját tanulási folyamatának tudatos elemzése és rögzítése lehet az első „hospitálási gyakorlata”.

Gyakori hiba – talán a legtöbb fejtörést ez okozza a tanárjelölteknek -, hogy a hospitálásokon készült megfigyelésekhez kapcsolódó reflexiók nem önreflexiók: a hallgatók sajnos sokszor nem arról írnak ezekben, hogy ők mit tanultak a tanár által tartott órán, hanem értékelik, esetleg minősítik az ott történeteket. Pedig az óramegfigyelés célja is az, hogy a hallgató saját kompetenciáit fejlessze a tanár munkájának megfigyelése által, és az önreflexiónak ezt kell tükröznie.

A szerkezetről és a technikai megvalósításról

A portfólió a tanárképzésben – ahogy a fentiekből látszik – egyrészt nagyon kötött tartalmú műfaj, hiszen a jelöltnek szigorú követelmények szerint kell eljárnia annak összeállításakor, ugyanakkor saját magát mutatja benne, tehát fontos, hogy megjelenjenek az egyéni

gondolatok, döntések, elképzelések, és ennek során megmutatkozhat a hallgató egyénisége, és a portfólióba teret nyerhetnek ötletei, kreativitása. Így lesz ez „személyes” alkotás. Figyelni kell tehát arra, hogy miközben szem előtt tartjuk ezeket a szigorú előírásokat, maradjon meg a személyes hangvétel, és ne vesszenek el az egyedi megoldások, vagyis lehessen ráismerni az összeállítóra. Nem helyes, ha a portfólióban nem tükröződik a jelölt egyénisége, de komoly hiba az is, ha a személyes részek éppen a túlzott személyesség vagy nem megfelelően megválasztott hangnem miatt elveszítik szakmai értéküket. Fontos, hogy a portfólióban megjelenjenek a hallgató neveléssel kapcsolatos elképzelései, nevelésfilozófiája, szakmai meggyőződése, céljai, de nem helyes, ha mindez kilép a szakmailag indokolt és elvárt nyelvi közegből.

A portfólió szerkesztése lehet az egyik olyan mozzanat, amelynek kapcsán a hallgató kreativitása megmutatkozhat, hiszen az anyagok egybefűzésekor nem köti meg a kezét semmi más, csak az az elvárás, hogy a dokumentumokat valamilyen szerkesztői elv alapján állítsa össze, vagyis hogy a munkának világosan körvonalazódó struktúrája, belső koherenciája legyen.

Törekedni kell arra, hogy minden dokumentum, a különböző részek és fejezetek is világosan elkülönüljenek egymástól. Ennek többféle technikai megoldása is elképzelhető, ez is a hallgató ízlésére van bízva. A portfólió anyagát spirálozott formában kell elkészíteni. Minden lapra kerüljön oldalszám, és ezeket a tartalomjegyzékben is fel kell tüntetni. A dokumentumokat lehet képekkel illusztrálni, ez esztétikussá és egyénivé teheti a portfóliót, de az igazi értékét a fent említett tartalmak, szempontok érvényesítése adja.

A portfólió elkészítése hatalmas vállalkozás, mindenki kicsit bátortalanul és szorongva kezd hozzá, hatalmas terjedelme egyenesen szinte ijesztő. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy ha elkészül, nagyon komoly megerősítő visszajelzés tud lenni a jelölt számára. Ha kézbe veszi az elkészült munkát, rácsodálkozhat, hogy milyen sok mindent végigcsinált, megtanult, mennyi mindenre képes – mindez büszkeséggel és örömmel tölti, töltheti el. Végző soron a haszna sokkal nagyobb, mint amit előzetesen várni lehet tőle.